

הספרות העברית היפה בת-הזמן

מאמר בקורת זה של א. א. קובנר, הניתן כאן לראשונה בלבושו העברי, הופיע ב-1873 ב"יביריסקיא ביבליותיקה", חמש שנים לאחר שהודח קובנר מספרותנו. חדל לכתוב עברית והיה למבקר ופובליציסטן בעתונות הרוסית והיהודית-רוסית. סקירה זו היתה למעשה, הניסיון הרציני הראשון לעמוד בכלל על טיבה של הסיפורת העברית הצעירה בהתהוותה, וביחוד על "התועה" לסמולנסקין ו"עולם כמנהגו" ל"ג. ואף-על-פי שמאו הלפו למעלה משבעים שנה, לא סר עניינו ולא פג טעמו של המאמר, וכמה מן הבעיות הנדונות בו מוסיפות להעסיקנו גם כיום, וצורתו — כשל מאמר שנכתב תמול-שלשום.

יש חשיבות למאמר זה כציון בתולדות הפרוזה העברית בפרוס שקיעת ההשכלה. הוא חוליה בביקורת ההשכלה, שהחל בה קובנר מיד עם הופעתו כמבקר עברי ב"דבר אל סופרי ישראל" והמשך ב"חקר דבר" ו"צורר פרחים". תביעתו המתמדת מן הסופרים והספרות המשכילית להתקרב אל העם, להבינו, לשקף את חייו המציאותיים, להכניס בו "רוח-חיים" ולעשות את עבודת הקודש בהיכל הספרות מתוך אהבת העם והאדם. — הוורת ונשנית גם כאן, אך הנעימה "התועלתנית" נסתלקה והדגש הושם בצד האמנות. ואם החשיב ק. בשעתו את "עית צבוע" למאפו, הריהו מבליט הפעם את ליקוייו, ואלו יחסי ל"אהבת ציון" לא נשתנה. מקרן-חזות זו משקיף הוא גם על הסיפורת של סמולנסקין ו"לג ומותה עליה דין קשה. בהבדלתו בין השכלה פורמאלית לבין השכלה הומאניסטית, בהגנתו על טוהר המידות של הדור הישן לעומת הציניזם של הדור הצעיר, הוקעתו את כריעת הברך של המשכילים בפני ה"ציניבובניק" (הפקיד) והשוטר הצארי, יחס הביטול לכוחות הגלומים בעם ובנציגיו האמיתיים ועד לתביעת עלבוננו של הדור הישן מידי של פרץ סמולנסקין דווקא — בכל אלה, ולא רק בהם, מבשר כאן קובנר את ראשית שינוי-הערכין, שנתחולל רק בשנות השמונים בספרותנו.

והשוב הוא המאמר גם כתעודה אנושית לתיאור הלך-רוחו של קובנר עצמו והתמורות שחלו בו מיום שעזב את הביקורת העברית. מאמר זה רומז, לדעתנו, על כך, שאילמלי ההשתלשלות הטראגית בחייו, ייתכן והיה מתפתח התפתחות דומה לזו של ליליינבלום, פינסקר ואחרים, בהשפעת התמורות שנתחוללו אז ביהדות רוסיה. אמנם, זוהי השערה, אך אין ספק שא. א. קובנר, שהסתער בשנים ההן (כעובד ה"גולוס") על דוסטויבסקי וספרו "שדים" ועל סופרים שמרניים רוסים אחרים והאשימם, בין היתר, גם באנטישמיות, — אהב את עמו אהבה עזה (והנה דווקא על פעילותו בשנים אלה הכתימוהו בספרותנו בתוארים כגון "מלשין על עמו", "המן העברי" וכיו"ב!)

י. א.

לשער מראש, אין הם מזכים את הקורא אלא בשעמום בלבד. אימנם, יש להם קהל משלהם, והוא מוכן לקרוא את הרומאנים שלהם ואפילו מתפעל מהם. קהל זה, מורכב, בדרך כלל, מ"בחור רים" מסכנים ובניישיבות, אשר מהיותם עייפים מגירסתם הבלתי פוסקת בתלמוד ומפרשיו, המה משתערים על דבר שיש בו מן הרענן והמשעשע. לקוראים אשר כאלה הבלטריסטים שלנו הנם אפילו מועילים, שעם כל צמצום אופקם הרוחני של אלה האחרונים, עשויים הם אף על פי כן להכניס להשקפת-עולמם של בנייהישיבות הרבה מן החדש והמענין... אולם אין אנו סבורים, כי אל הקהל הזה לבדו נתכוונו כותבי הרומאנים שלנו. אדרבא, אם אין אנו טועים, הרי הם מהלכים בגדולות ונצורות ומתמירים להיות דיקני-טים, הוגואים, שפילהאגנים ומתפלאים שאין מן

התועה בדרכי החיים. רומאן מקורי בשלושה חלקים מאת פ. סמולנסקי. * וינה. שנות 1869—1871. עולם כמנהגו. סיפורים מן ההוי היהודי מאת לייב גורדון. סיפור שני. וילנה. ש. 1873.

כדי לכתוב יצירה אמנותית כלשהי דרוש כשרון. אמת זו היא ישנה-נושנה זמן המפורסמות; למרבה הצער, וזה היא לרוב הסופרים העבריים. באין להם כל חוש אמנותי, באין להם ידיעת כללי היסוד, שהם תנאי לכל יצירה אמנותית, ובהיותם אך בעלי סגנון וכוח-הסתכלות כלשהו, מקבלים הבלטריסטים העבריים על עצמם לכתוב רומאנים רבי-כרכים, אולם, כפי שאפשר היה

* כך בכל המאמר — במקום סמולנסקין.

הקרובים רואה הוא את האמצעי לתחית העם בספרות העברית, ולא בשום ספרות או לשון אחרת. משום כך נלחם בחירוף-נפש כזה על יצירת מאפו, ריביל, ארט, על דמות העתונות העברית, הביקורת העברית ושאר גילוייה האחרים של הספרות העברית, והוא, שהיטיב או לדעת רוסית, יותר מרוב סופרי ישראל שקראו או בגלוי לרוסיפיקציה. ועדות לכך אפשר להביא מן "ההיסטוריה של הספרות" עצמה. במונוגראפיה על א. י. פאפירנא מספר פרופ' י. ק. כיצד הטיף פאפירנא בשנות השבעים ואפילו בשנות השישים לרוסיפיקציה, ומוסיף: "ודאי, לא היתה כאן כוונה של התבוללות וטמיעה גמורה ברוסים, אלא שאיפה לאזרחות רוסית שלמה ביהוד עם שמירתן של דת-ישראל ושל הלשון העברית לצרכי אמונה וספרות. הרי זה היה פתרונה של שאלת היהודים לפי השגתם של טובי הסופרים בשנות השישים והשבעים כגורדון כלייליינבלום (ההדגשה במקור — י. א.) ובפתרון זה החזיק עוד נ. סוקולוב בתקופתו הלא ציונית בשנות-השמונים". * ובכן, לא קובנר הוא שקרא לרוסטום של היהודים, אלא דווקא פאפירנא, — ואף-על-פי-כן, כשמגיע הפרופיסור לניתוח "קנקן חדש מלא ישן" של פאפירנא, הוא כותב: "הסאטירה, הליגלוג על הבטלנות וכל הנושן והמפוגל שבספרות העברית, הם הריפים; ואף על פי כן אין כאן שלייה במידה, שהיא מצויה ב"חקר דבר". ניכר שפאפירנא בא להעיר וללמד בעוד שקובנר בא להוכיח ולגנות. הצחוק של פאפירנא הוא מטוב-לב והלעג של קובנר הוא מתוך מרידות וביטול. ודאי, קובנר הוא יותר עמוק ויותר חודר, ואף פרינציפיוני ומקיף הוא יותר מפאפירנא. אבל פאפירנא בא לתקן ולשפר בבקרתו, בא לבנות חדש בשעת הריסתי-ישן, — מה שאין להרגיש במחברותיו של קובנר, שהן ספוגות יאוש גמור ביחס לכל עתידותיהן של הלשון והספרות העבריות". **

הנתפלא, איפוא, לאחר כל אלה על הטון השונה בשתי המונוגראפיות, על היחס האחר אליהם ככני אדם ועל שקבע לכל אחת מהם מעמד בתולדות ספרותנו? "קובנר היה, חלף לשעה אחת" בספרות העברית". במכתבו לדוסטויבסקי כתב קובנר, שהיה לו רצון להיות רפורמאטור לעמו האומלל. אך הוא מיהר להתיאש. "לא כך נוהג לוחם אמיתי ורפורמאטור! ראוי לשם זה. וסופו מוכיח על תחילתו: לא עמד בניסיון, עזב את הספרות העברית, הלשין על המליץ, עשה מעשה זיוף ולסוף גם נשתמד. ולפיכך אין האידיאליזאציה של קובנר האדם וההפרזה ביחס אל פעולתו הספרותית, שאנו מוצאים בספרי גרוסמאן ובמאמריהם של צינברג ואייזנשטאט, מוצדקת כלל וכלל. וכבר הורו קדמונינו: בנפש רעה לא תבוא הכמה ולא תכון בגוף מתמכר לחטא". אפשר שקובנר שנה את שד"ל דווקא מפני שהחזיק בכלל זה ביהוד". לא נשכח את מחברותיו ומאמריו בשל חטאיו. אבל אין גם לשכוח, שתפס עמדה של מבקר-חדשן בספרות העברית רק במשך חמש שש שנים (1862—1868) — ובוה נגמר תפקידו בספרות העברית החדשה (ההדגשה שלי — י. א.), שאומנם לא תשכיח אותו, אך גם לא תעריץ את אישיותו ואת פעולתו, שהיוב ושלייה משמשים בהן בערבוביה בלתי נעימה" ***. לא כך, כמוכן, פאפירנא. אומנם גם הוא השאיר כקובנר רק שתי הוברות קטנות, — "זוהי נחלה קטנה, שהנחיל לספרות-עמו אדם, שהאריך ימים עד קרוב לשמונים שנה; אך נחלה קטנה זו יש בה כדי להנחיל אותו זכר-עולם. האך אמר גית ה? — "מי שחי כהוגן בשביל זמנו — חי בשביל כל הזמנים!" ****

הזהו פסק דינה הצודק של "ההיסטוריה"? כמוכן שלא! והרוצה לשמוע את פסק הדין הצודק יסייר נא במרחבי היצירה העברית כפי שהיא מתוארת בכרכים ד' ה' ו' (מליליינבלום, י"ג, סמולנסקין ומנדלי ועד הסוציאליסטים העבריים) של אותו ספר מקיף, ושם ימצא הרבה סימני-דרך, שהשאיר אחריו א. א. קובנר (ובהלקם הם מסומנים בסוף כל כרך במפתח השמות), ואך לשווא יחפש את רישומו של פאפירנא על י"ת אותו דור ובאותם הכרכים עצמם. סימני דרך כאלה או שאינם מצויים שם, או משום-מה שכחו לצייןם...

בוה תמו ולא נשלמו ה"מסה ומריבה" בבעית קובנר. המשך גילגוליה, כיצד שבה ונשתבשה ביצירת פאפירנא וכל הניסים והנפלאות שחוללו בחקר בעיה זו בשנים האחרונות — הלוא הם כתובים בהרחבה ב"אורלוגין" 9.

* ההיסט. של הספרות כ' ד' עמ' 216.

** שם, עמ' 208.

*** ההיסט. של הספר ז, עמ' 201.

**** שם, עמ' 218.

האוריינטאליסטים, אשר יתרגם את יצירותיהם הגאוניות ללשונות אירופה.

בידוע, שאין לך מלאכה קלה, ועם זאת קשה, יותר מכתבת רומאן או סיפור, הכל לפי דרגת התפתחותו הרוחנית של הבלטריסט. אם המחבר משקיף על הרומאן כעל פיזיולוגיה של חיי החברה, הרי תפקידו קשה ביותר, וצריך הוא להיות בעל ידעיות רבות, כשרון גדול, דעת עמוקה בנפש האדם ושכל חודר, כדי שיעשנו באמונה; אולם אם הסופר משקיף על הרומאן כעל סם מרדים, סגולה לנדודי-שינה, או אמצעי לבילוי הזמן, שמטרוניתות רגשניות ובלתי-רגשניות אינן יודעות מה לעשות בו, — הרי, במשך שנה, יכול הוא „לאפותם“ לעשרות. כדי לכתוב חיבור מדעי, דרושה הכנה מוקדמת, אגירת דעת עצומה ויגיעת שנים; כדי לכתוב ניתוח ביקורתי רציני, יש להכיר בפרוטרוט את העניין הנדון, לסגל בשלימות את תוכנו ולנתח בכללותו ולפרטיו. כל זה הוא, כמובן, מלאכה שאינה קלה ולא לפי כוחו של כל אחד ואחד. מה שאינה כן בכתבת סיפורים. כל מי שיש בלבו משיכה כלשהי למלאכת-הכתיבה, יכול לבדות מלבו איזה סיווט, לעטרו בפרטים רומאנטיים שונים, למלא מאות עמודים שיחות-דברים של הנפשות הפועלות, — והרי רומאן לפניך. מחבר אשר כזה לא איכפת לו, שהרומאן שלו אין לו שום ערך של חיים, שהדמויות המתוארות בו אינן נאמנות למציאות, שבכל הרומאן כולו אין שום רעיון מנחה. וזהו הטעם לחזון הנפרץ, שאנשים צעירים, אשר לבם נמשך באפס כל השקפה ביקורתית עצמאית, באין יכולת אחרי מלאכת-הסופרים. באפס כל ידיעה שהיא, אפילו לנתח את מעשי הנפשות הפועלות, מתחיר-לים, כרגיל, את „צעדיהם הראשונים“ בזירת הספרות בסיפור או ברומאן. רוב מנין של הרומאנים הללו נעלם בתיקי המערכות השונות; כמות מבוססת ביותר מהם זוכה לדפוס לשם „פקיקת חורים“, ורק סיפור אחד למאה, אולי, מצטיין בכשרון ועונה לתביעות של יצירה אמנר תית בת-זמננו. סופרים אירופיים המתחילים באופן שכזה את פעילותם הספרותית, בכל זאת, מתפת-חיים ומוסיפים ובכוונם לרוח הזמן, יוצרים, לעתים תכופות, יצירות אמנות ראויות לשמן והם בושים מפני „נסיונות הנעורים“ שלהם. לעומת זאת הסופרים העבריים, ברובם, נעצרים בהתפתחותם בתחילת צעדיהם ונשארים אצל „הנסיונות הראשון-נים“ אשר יסכנו רק „לפקיקת חורים“.

לקורא מן הקוראים ייראה הדבר מוזר בכלל, שבימינו עדיין מצויים אנשים, הכותבים רומאנים בלשון עבר, שאינה מוכנת אפילו לרובם הגדול

של היהודים גופם. כלום בנמצא אפילו איש אירופה אחד, והוא כותב סיפורים בערבית, שאינה נופלת מבחינה תרבותית מעברית, או אפילו בלאטינית או ביונית-עתיקה, שמלעיסים את צעירי רינו, בבתי האולפנא שלנו! בינתיים רואים אנו, שנכתבים בעברית לא רק רומאנים, אלא גם שירים סאטיריים, מכתמים, קומדיות, וודיבלים... ואם עובדה קימת היא, שוב אין אנו יכולים לעבור עליה בשתיקה. רומאנים, במובנה האירופי של המלה, בלשון העברית יצאו לראשונה מתחת ידו הקלה של אברהם מאפו, אשר חיבר רומאן היסטורי „אהבת ציון“. רומאן זה עשה בשעתו רושם כביר בקרב הנוער היהודי, הנה לחינוך האירופי, ורבו הקופצים עליו. א. מאפו, בהיותו בקי בקדמוניות היהודים, בעל גפש משורר, והעיקר — מחונן בכשרון רב, יצר יצירה אמנותית ראויה-לשמה, אשר בעת ובעונה אחת העלתה בנאמנות את התקופה ההיסטורית המתוארת בה, ועיצבה הרבה טיפוסים חיים, חיוביים. בזכות דמיונו הפיוטי העשיר צייר א. מאפו תמונה מקסימה של הוויות היהודים, שמלפני 3000 שנה, בערך, ולמרות ריחוק-זמן שכזה, כל הדמויות שהוא מציג מלאות חיות ובלטות כל כך, כאילו נטלן במישרין מן החיים. סבך-העלילה של הרומאן מענין ומושך את הלב במידה שאין למעלה הימנה ובה-בשעה גם מתקבל על הדעת; שילוב-המאר-רעות מסקני עד הסוף, והקורא אינו יכול ממש להתיק עצמו מן הספר. סגנון המחבר אין דוגמתו, ולפי מידת השירה ושגב המורח שבו אין הוא נופל מנאומו של הנביאים הקדמונים חוצבי-הלהבות. לא יפלא, איפוא, כי הרומאן של א. מאפו היה חומר-הקריאה החביב ביותר על הנוער היהודי, שהחל להתעורר בסוף שנות החמישים, וכי הוא זכה לכמה מהדורות, — חזיון בלתי נפרץ בספרות העברית.

ההצלחה הבלתי מצוייה של יצירתו האמנותית הראשונה עוררה את המחבר לכתוב רומאן מחיי היהודים בזמן הזה, בשם „עיש צבוע“. אין לומר, כי הנסיון השני של א. מאפו הוכתר בהצלחה שלימה. אמנם, שני החלקים: ראשונים של הרומאן החדש שופעים גילויי-ריופי אמנותיים, הרבה טיפוי-סים חיים, שהמחבר תפסם תפסה נאמנה, הרבה דפי שירה הראויים למחול אמן, — אולם שאר החלקים הם חלשים מאד ועושים רושם שלא לטובת המחבר. המחבר נוקק לאפקטים בדויים ומתלות בלתי-מכובדות, אשר כותבי-הרומאנים הצרפתיים כה להוטים אהריהם. אבל אין לשכוח את התנאים, שבהם כתב זאפו את הרומאן „עיש צבוע“. חלקו הראשון הופץ בשנת 1857, השני —

כעבור ארבע שנים, השלישי — שוב כעבור כמה שנים, ואלו שני החלקים האחרונים, נדמה, — אחרי מות המחבר בשנת 1869. מאליו יובן, שיצירה אמנותית, המופיעה חלקים-חלקים במשך-שנים אשר כזה, קיפחה הרבה משלמות הרושם. זאת ועוד: המחבר שרוי היה כל אותו זמן בתנאים קשים ביותר, סבל מחסור, היה הולך בגופו וברוחו, והוא שהשפיע, כמובן, על הרומאן שלו, באופן שגם כשרונו, החזק ללא ספק, לא עמד לו. אולם מאפו לא היה מסוגל כלל לצייר תמונה חיה ואמנותית של חוויות היהודים בימינו. יותר משהיה מאפו בעל-הסתכלות היה משורר, יותר משהיה הוגה דעות היה אמן, — מכאן שפע היפעה ברומאן שלו וחסרון רעיון מנחה. מאפו, מהיותו בעצמו בן הדור הישן, תיאר מעשה-חושב הרבה טיפוסים חיוביים ושיליים מן הדור ההוא, אך נעלמו מידעתו שאיפותיהם ותקוותיהם של בני הנועורים, אשר, עם זאת, אותם ביקש לתאר ביצירה אמנותית; עליכן, אמנם, מתאר המחבר את הדור החדש בחיבה, אולם לא בנאמנות גמורה.

עם כל זה, חוזר אני ואומר, יצירתו של מאפו, רבה בה אמנה-חיים, רבה בה התחושה האמנותית מאשר אצל כל מחקרו, שכבר מצאו לפנייהם דרך כבושה. כסבורים היו, שדי לכתוב ספר, ולהעלות בו דמויות חיות ולא מושגים מופשטים, להמציא אפקטים טראגיקומיים, למסור שיחות עד אין-גבול, — והרומאן יהיה גמור ומגמר. אך הם טעו טעות מרה. אמנם הופיעו ספרים, שנכתבו לפי המירשם המתקן, אולם לא הופיע שום רומאן. עם מחקרו המרובים של מאפו אפשר למנות גם את מחבר הרומאן שהננו מנתחים אותו בזה. בכתיבה-החדשה העברית היוצא לאור בווינה — „השחר“, — נדפס והלך במשך כמה שנים הרומאן של הא' סמולנסקי: „התועה בדרכי החיים“. לפני שנתיים פירסם הא' סמולנסקי את הרומאן כולו בספר בפני עצמו. כמה כתבי-עת בחוץ-לארץ (כמובן, יהודיים) קיבלו את היצירה של הא' סמולנסקי בחיבה יתירה, ואפילו בהתלהב-בות-מה. אך אין בכך כדי להוציא את הרומאן של הא' סמולנסקי מכלל הרומאנים הגרועים למדי.

נפתח בזה, שהמחבר לא הצליח ברומאן רב-הכרכים שלו להבהיר את האידיאה הראשית, אף לא את המטרה שעמדה לנגד עיניו. הרומאן כולו מורכב מרשימה עגומה של מקרים מעציבים, שאירעו לאיזה יתום — יוסף, בדרך חייו, אבל לא הוא שגרם להם. אם לשפוט לפי כותרת הרומאן זכאים היינו בתחילה לחשוב, שהא' סמולנסקי

יגולל לפני הקורא יריעת-חיים שלימה של אדם תועה ויעלה את כל מעשי-הכשל שנכשל הלה בדרך חייו. זכאים היינו לצפות לכך ביתר שאת, מכיון שהאיש, שבשמו מסופר סיפור המעשה, מתחיל את פרשת-קורותיו העגומה בלשון זו: „תועה הייתי, לא ירח ימים ולא שנה, גם לא שנים אחדות; כל הימים אשר התהלכתי עלי אדמות תעיתי כשה אובד“. אחרי כמה שורות הוא חוזר ואומר: „כה בלותי ימי בשיאות וחטאות, מספר שגיאותי יעלה מעלה על מספר רגעי חיי“. ננית, כי יש בכך גזומה יתירה ולא נאמרו הדברים, אלא ל„תפארת המליצה“ בעלמא, — מכל מקום, הקורא, הניגש לקריאת הרומאן, מדמה להכיר חייו של אדם תועה, — ואלו למעשה מתגלה לו, כי גיבורנו לא מעצמו תעה, אלא נרדף בתמידות על-ידי הנסיבות השונות, שנתרקמו לרעתו; מתגלה, כי המשוגות ומעשי-הכשל הם נחלת כל בני-סביבתו, ואלו הוא עצמו, אדרבא, ראה הכל בעינים פקוחות, ובכל מקרה, ראוי ולא ראוי, הוא משתדל למתוח ביקורת על מעללי בני אדם, שנודמנו לפניו. המחבר דן את גיבורו שיהא מתנסה בתלאות ויסורים שונים כמעט למן עריסתו, ואלו הוא גופו אין אשם בו כל עיקר. בטרם נולד — מת עליו אביו, ששם קץ לחייו מחמת מזימה שפלה מצד אחיו עצמו-ובשרו, אשר, לפי עצת צדיק אחד, הכמין לו שטריי-כסף מזויפים, ובעצמו הלשין עליו, כדי לזכות בכל עושרו. כעבור כמה שנים מתה עליו אמו, והיתום הפגל יוסף מצא עצמו אצל אותו דוד בן-הבליעל. אשתו של הלז היתה התגלמות כל הרעות והפשעים שבעולם והיא ייסרה את בן אחי בעלה ברעב והתעמרה בו עד אין קץ. הגיבור-היתום ברח מבית דודו אולם תוך כדי כך גנב מדודו (אגב, בעצת צעיר רמאי) הפציע-ערך רבים. בדרך נגנב ממנו הכל על-ידי אותו צעיר רמאי, והנער נשאר בשדה בעירום ובוהוסר כל. לאושרו הגיעה בעוד מועד שיירה של קבצנים יהודים, אשר לקחו גם אותו עמם. בין הקבצנים היה איזה ישיש אידיאלי, שנמצא אוהב את הגיבור שלנו, ובמותו, כעבור זמן קצר, הוריש לו ארנק כסף וצורר כתבים. ימים אחדים אחרי מות הישיש הופיע בשיירה איזה אדם קשיש, שלקח אליו את היתום יוסף ושיכנו

בביתו. אותו קשיש נתגלה לאחר מכן כנוכל — בעל מופתים. יוסף חי לו להנאתו אצל בעל-הנס ואף הוא למד להפליא את מעשה הנכלים. מקץ זמן מה גנב בעל-הנס מיוסף, ואלו זה, מצדו, גנב מבעל-הנס וברח מכנו. הפעם נקרה לו בדרך איש צעיר-לימים אידיאלי, שהיה לאלופ-ומדריכו ואשר, על פי מקרה, גילה לו את כל הפרשה

האימה בענין אביו ודודו. אותו צעיר אידיאלי, באורח בלתי מובן לחלוטין, החזיק מכתב מאת אביו של הגיבור, שהלה כתב אל אשתו לפני מותו. הגיבור רצה לקבל את המכתב לידי, אלא שמחמת רצונו זה כמעט והרג הצעיר האידיאלי את הגיבור דגן.

לא מן המותר הוא, לדעתי, להביא בזה את כל המחזה האווילי שהתרחש בין הרעים, והמעיד בעליל על כשרונו של הא' סמולנסקי.

— מדוע נתת את המכתב בחיקך? שאל רעי בתמהון — מספר גיבורנו.

— מה חפץ לך בו? אני אתן לך במחירו חמשה שקלים זהב.

— אף אם תשקול על כפי אלף לא אתנהו לך!

— הלא בידי הוא, ומה תעשה לי, אם לא אשיבנו לך?

— אז אקח אותו בחזקה, אך רב לך להתלבי, השב לי את המכתב.

— אין את נפשי להשיבהו לך.

— מה זה תשמענה אזני?! — קרא בשממון — האם את מרצחים התהלכת עד כה ותלמד דרכיהם, כי תאמר לגוול ממני לאור יומם את אשר לי הוא.

— המכתב לא לך הוא כי אם ליוסף היתום.

— הלירשהו באת הנה? הן בידי ימצא, ולי הוא!

— לא כי בידי הוא, ולי הוא.

— אנא השב לי את אשר לקחת מידי, כי למה תקימני לאויב לך?

— אחת דיברתי ולא אשנה, המכתב הזה יותר בידי עד עולם.

— אם כן תאחו במשפט ידי ואקחהו מידך בחזקה.

— עשה כאשר בלבבך, ואת המכתב לא תראה בעיניך עד עולם.

— תן לי כרגע את המכתב! — קרא בקצף. אני לא השיבותיו דבר.

— תן לי את המכתב! — קרא שנית בעזות אפו ויהזק בידי, אך אני הרימתי קול זעקה:

חושו לעורתי! מרצח! מרצח! — לקול הזעקה התקצף רעי ביתר עז ויאהז בערפי ויפילני ארצה וישם את רגלו האחת על ידי הימנית ואת השנית על רגלי ויאמר: הוציאה את המכתב בידך השמאלית, כי לא ארפך עד אשר תשיבהו לי.

— מה מרצח! — קראתי בכל עוז — הלהרגני אתה אומר? הה, כחי עזבני וכל עוד נפשי בי! — אני לא אעזבך עד אשר תוציא את המכתב אלי — ענני.

— אני לא אשיב את המכתב אף אם אמות תחת ידך.

— ואני לא אעזבך אף אם תמות תחת ידי. — רעדה אחזתני בשמעי דבריו אשר דיבר במנוחת לב; שערות בשרי סמרו ועיני השכו, כי כמלאך המוות היה בעיני בעת ההיא, ואומי בלבי השיב לו את המכתב, כי לא חפצתי למות ברגע הזה, אך מה השתוממתי בראותי, כי התנשא פתאום מעל הארץ ויבט בעיניים חשכות הנה והנה כמשתגע. בראותי כי ידי לא אסורות עוד, קמתי בחפזון מעל הארץ ואמהר לנוס מפניו.

בסופו של דבר השאיר הלה את המכתב בידי גיבורנו וייסר את עצמו על כי הנה כמעט והיה לרוצח בשל פיסת נייר.

הבאתי תמונה אילית זו כדוגמה לאפקטציה של הא' סמולנסקי. מונולוגים מעין אלה, — מיותרים, משעממים, בלתי מתקבלים על הדעת ופראיים, — רבים מספור ברומאן של מחברנו.

עוד יותר משעמם ולבלי נשוא הוא הא' סמולנסקי, בשעה שהוא נחלץ להרהורים מעמיקי-הגות, — אולם על כך ידובר להלן; ואלו עתה נחזור להמשך קורותיו של הגיבור האומלל.

היתום-יוסף ורעו דורש-טובתו האידיאלי מצטרף פיס למקהלה של איזה חזן יהודי ועורכים אתו מסע על פני עיירות קטנות שונות, מאוכלסות יהודים. לאחר זמן-מה נפרד הרע האידיאלי מעל הגיבור ויוצא לאודיסה. (אצל המחבר נאמר: אודסה, אולם עיר כזאת אינה בנמצא, והקורא רואה ששם זה מורכב מאותן האותיות כמו אודסה. נעיר, אגב אורחא, כי לשוא מסוה הא' סמולנסקי את הערים, שהוא מתאר וכל אחד יכול לשערן. לפיכך נכנה אותן בשמן האמיתי).

ואילו הגיבור שלנו אף הוא נוטש את המקהלה ויוצא לאיזו ישיבה, כאן בא לכלל סיום החלק הראשון של ה"רומאן המקורי". החלק השני כמעט כולו מוקדש להשוותו של הגיבור בישיבה ולקורותיו יוס'ים, שאין בהן שום דבר הראוי לציון. השיחות לאין קץ חוזרות ונמשכות על-

פני עשרות עמודים ונמאסות על הקורא עד כדי סילוד. אין אני יכול לעבור בשתיקה על פרט אחד שמביא הא' סמולנסקי בחלק השני של הרומאן ומייחס לו השיבות רבה, בעוד שלדעתנו הוא פשוט בלתי מתקבל על הדעת. ענייניו של דבר הוא, שבבואו לישיבה עדין היה לו ליתום יוסף מעט כסף מן הגנבה שגנב מבעל-הנס. ראש-הישיבה עמד לטרם לקבלו, אך גיבורנו שחדו בכמה צ'רבוניצים°, ועלידי כך כאילו שיעבד

את רבו לעולם ועד. אין זו אמת מכל וכל. המצוי אצל חיי הישיבות יודע, שהאנשים העומים דים בראשן, אמנם הנם, במידה שאין למעלה הימנה, הדצדדיים, קנאים, בעלי אמונות תפלות וחסרי סובלנות אך עם זאת, הינם ישרים לחלוטין ואינם רודפי-שלמונים. הענין, שעליו הם מגינים אין לו תכלית מעשית, האידיאות שלהם מטיפים להן הן חסרות-שהר לחלוטין, — אך עם זאת נוהגים הם כאנשים כנים בהחלט, ללא כל כוונות בצע. אם הם מסרבים לקבל איש לישיבה, הרי לנגד עיניהם ידיעותיו של זה, מוסריותו, אך בשום ענין ואופן לא השוחד, הוזר להם מכל-° וכל. — באותה עיירה קשר גיבורנו היכרות עם איזה זקן אידיאלי, ולו נכדה-קטנטונת, טובה ביותר, שקטה, הגיבור אהב אותה מאד. לאחר שעשה מעשים מגונים ל"תקיף" אחד, מתושבי העיירה, נאלץ היתום-יוסף להסתלק מן הישיבה. אך בטרם יצליח הגיבור להתחמק והרי הוא מוצא עצמו בין ה"חטופים" ונכלא. וכבר ביקשו לשלחו לעבודת הצבא, אבל בברברגע ממש — כשעמדו לגלח את ראשו — הגיעה פקודה המב' טטלת את גיוס החטופים. סוף-סוף נסע יוסף ופנה לעיירה שניה. שם הוכיח את גודל בקיאותו בתלמוד, הפליא את הכל כיודע נגן; כל הנשים נשאוהו על כפיים והיזרו אחריו, ובכללן בת רכה בשנים של מלמד פלוני, וכבר היה נכון לשאת לו לאשה — אלא שכאן אירע לו מאורע חדש. חשדו בו ברצח עמיתו, שנמצא בתוך קבוצת אסירים ושחט עצמו מרוב יאוש. הצלתו באה מידי אשת המלמד; היא הלבישתו בגדי אשה ושלתו לצדיק אחד, שיצאו לו מוניטין. וכך מסתיים החלק השני של הרומאן.

משבא למקום מושבו של הצדיק, הצליח גיבורנו לבוא לפניו לראיון ובמפתיע נשא הן וחסד מלפניו. חסידי הרבים של הצדיק סובבוהו וביקשו את קרבתו. אך ימי שבתו בקרב החסידים לא אויכו. כיון שרב עם כמה מן הדבקים בצדיק, עזב גיבורנו את חצרו של זה ויצא לעיירה אחרת. שם נודמן עם אחד ממקורביו של הצדיק, שמשך לו חסד וקבעו כמרגל אצל אחד, שהוא יריבו המסוכן. הגיבור דגן עשה את שליחותו על צד הטוב ביותר, הצליח לתפוס ולקבל לידי איזה כתב-ביקשה, מסרו לסוכן הצדיק, והלה השתמש בו והשליך את יריבו לבור כלא. ואלו הגיבור עצמו אף הוא נקלע לבית-הסוהר ושם שהה בצינוק שבעה ימים. למולו, באותם הימים ערך אחד הטפסרים ביקורת בבתי הכלא, ובראותו את ייסורי הגיבור, שלחהו לחופשי. לאחר ההרפתקאות האלה בילה הגיבור שנה אצל מכר אחד, שלימדוהו את השפה האנגלית על בוריה

ועוד נתן לו במתנה 200 רובל כסף. בכסף הזה יצא לעיירה קטנה, שבה חי הישישון האידיאלי עם הנכדה האידיאלית. זו, שנהפכה בינתיים לעלמה צעירה יפת-תואר, קיבלה את הגיבור בנורעות פתוחות. הישיש מסר את כל עסקיו, לידי הגיבור והנכדה התאהבה בו. והיה הכל הולך למישרים, חד וחלק; אלא שאירע דבר חדש שלא ציפו לו. אם הנכדה, שנתארחה אצל הישיש-האב, חלתה מחלה אנושה, הרופאים יעצוה לנסוע להלגולנד לרחה, והגיבור דגן, כידען גדול בלשון האנגלית, הוצרך ללוותה. כל השלושה, כלומר הגיבור, האם והבת, יצאו אל הדרך פטרבורג. על פני גשר ניקולאי עצרום פעם אחת אסירים וביקשו נדבה. למראה אחד האסיר רים, נפלה האם מתעלפת. שואל הגיבור לפשר הדבר, וזו עונה לו, כי באחד האסירים הכירה האם את בנה, אשר נידון והוגלה לעבודת פרך בשכר הימים. למרבה האימה, נודע לו לגיבור מהמשך דבריה של האובת-נפשו, כי הזקנה האם — אינה אלא דודתו בת-הבליעל, וכי אסיר-הפרך — הוא בן דודו. והגיבור נקלע בכף הקלע. מצד אחד נתעוררה בלבו תאוות-נפש, אך מצד שני — תובעת האהבה זכויותיה שלה... אלא שבא המקרה הטראגי וחילצו מן המיצר. בהיותה בלב ים נפלה הדודה קרבן לנחשול-יזעף, אשר הא' סמולנסקי בדאם מלבו בכוונה תחילה לצורך המקרה דגן; הבת יצאה מדעתה, ולאחר ימים מספר מתה. הנה כי כן בא החטא על עונשו על הדרך הראוי. ב"הבליעל-הדוד דעתו נטרפה עליו; ב"הבליעל-הדודה טבעה בים; בנייהם — אחד מהם אבד ועקבותיו לא נודעו, והשני — נתפש לעבודת-פרך, — ואפילו הבת החפה מכל פשע מתה בגלל העוונות הכבדים של הוריה... מאלף מאד, הלא כן?..

לאחר כל ההרפתקאות הללו של הגיבור באדמת רוסיה, הוא יוצא ללונדון. כאן נפתחת שורה שלימה של הרפתקאות עוד יותר אוויליות ובלתי מתקבלות על הדעת. ביום הראשון לביאו ללונדון, קונה הגיבור פיס בהגרלת רחוב, וזוכה ב-200,000 רובל. כשכל הכסף בכיסו, — נכנס הוא למסעדה עשירה, אלא שמגרשים אותו משם לכל הרוחות מחמת לבושו הדל. מיד פונה הוא לחנות של בגדים וקונה לעצמו מדי-משרת, הנראים בעיניו כבגדי שרד של גנרל, ובהליפה החדשה הזאת הוא חוזר ומופיע במסעדה העשירה. פונים אליו בשאלות, וכמובן, שהוא נעשה מטרה ללעגם של כל באי המסעדה. הוא כסתלק ומגיע הביתה. שם, באותו לילה עצמו, גנבו ממנו את כל כספו עד לפרוטתו האחרונה, והוא חוזר להיות קבצן. פתאים לפתע נעשה הגיבור משהק על

° [ברוסית: אודסה וה'א' הגויה כ"א"]
°° צ'רבוניץ — עשרה רובל, בלשון סמולנסקי — שקל כסף.

הבמה ונסתדר בלהקה נודדת אחת וערך עמה מסע על פני אירופה. כיון שהגיע להאמבורג, ביקש להתקבל לאחד התיאטראות המקומיים, אלא שנתקל בסירוב. באמצע הרחוב פגש פתאום לפתע את בעל-הנס, שלא הכירו ואשר אין לדעת כלל כיצד הגיע אף הוא להאמבורג. מפיו נודעו לו לגיבור מאורעות רבים, שנתרחשו כביכול ברוסיה והנוגעים לכל מכריו. בין השאר נתברר, שאביו, שהוחזק מת בעיני כל, כאילו חי שלם ובריא באמריקה, אשר שם נתעשר עושר רב עד למאד. שוב יוצא הגיבור ללונדון, לבדוק את אמיתות דבריו של בעל-הנס כי אמנם בין החיים הוא אביו, אך בבואו לשם אינו עושה מאומה בנדון זה, אלא חי איכשהו מיום למחרתו, ולפעמים רעב כמה ימים רצופים. פעם אחת, בלכתו ברחובות-לונדון הסואנים, פגש הגיבור ביפהפיה המסמאה עיניים ביופיה, לבושה כדרך העשירים, ומיד נתאהב בה. היפהפיה שמטה ארנק מלא פונטים של זהב, והגיבור תפסו וביקש לקחתו, אלא שנתירא מפני המשטרה הלונדונית הרואה כל, ועל כן הדביק את היפהפיה והחזיר לה את המציאה, — אלא שזו, ברוחב לבה, השאירה את הכסף בידי הגיבור הרעב וחשה לנסוע מן המקום. יומם וליל הוזה הגיבור על היפהפיה והשתדל לפגשה בשניה. ושיחק לו המזל. הוא הכיר זמר אופרה מפורסם, והלה נתן לו מהלכים בבית, שבו גרה היפהפיה עם אחיה, — איש אמריקה. לשמחתו הרבה נודע לו לגיבור, כי אותה יפהפיה — בת ישראל היא. מיד הוא קושר עמה קשרי היכרות קרובה, קורא את ספריה, שר את הרומאנסים שלה ומעורר את לבה לאהבה אותו. התוודו הצעירים באהבתם זה לזה, אך להוותם הופיע האהבה-אמריקאני, שראה בכך עלבון קשה לעצמו וגרש את הגיבור דגן לכל הרוחות. הגיבור דגן הזמין את האמריקאני לדוקרב. הדוקרב נערך, האמריקאני נהרג בו במקום, והגיבור נפצע פצעים אנושים. הוא לא הקיץ אלא לאחר ששה חדשים, הבחין על ידו את היפהפיה, ומפיה נודע לו, כי היא, היפהפיה, הינה אהותו מלידה, והאמריקאני — אחיו מלידה, שניהם ילדיו של אבא — המת, כביכול, — שנתעשר. וכשהגיבור שואל, איפה אביו, מבשרת לו היפהפיה את הבשורה המעציבה, כי משנתבשר הלה על מות בנו, חש לבוא מאמריקה ומשנודע לו, על פי תעודותיו של הגיבור, כי הוא בנו אהובו יוסף, שמעולם לא ראהו, חלה ומת מעגמת-נפש ויאוש. את כל עושרו המופלג ציזה לגיבור. וברוב-זמן מתבשר גיבורנו, כי אותם 200.000 רובל, שנגנבו ממנו, נמצאו והרי הם שמורים בבאנק לונדוני.

כך מסתיים הרומאן. מה אירע אחר כך לגיבור ולאחותו אין אנו יודעים. הגיבור, העומד במיטב שנותיו (עדיין לא מלאו לו שלושים שנה), הוא עשיר מופלג שמאחוריו נסיון עצום ורב, הוא מופלג בידעיות ובכשרונות, מפסיק את סיפורו בכמה משפטים נדושים על הבל-הבליו של העולם הזה, על חוסר-השלמות שבמין האנושי, על מר-המוות — וחותם את הרומאן שלו בזה הלשון: „אנסה בימים האחרונים, בימים המעטים אשר עוד מנו לי (מדוע ימי חייו של הגיבור ספורים? דבר זה שוב סתום הוא), — כי כל עוד רוח באפי-ללמד תועים דרך החיים, לא אשנה דבר מדברי אשר כתבתי עד הנה, כי אין עוד כח בי לתקן את אשר עייתי בכתבי כאשר אזלת ידי מהיטיב את אשר הרעתי במעשי, יראו דרכי ויחכמו כל אלה המבקשים לדעת, ישמעו דברי וישיבו אל לב כי אם גם תועה הייתי, עתה תועה עוד אינני, כי עוד מעט ואעזוב דרכי החיים“.

הסיום ראוי לתוכן הרומאן כולו! לא אצא בעקבות הגיבור צעד-צעד להוכיח, מה אווילית ומה בלתי טבעית היתה התנהגותו בדרך חייו: חבל על הטירחו. יש בכך כדי למלא ספר גדול פי עשרה מן הארוך שברומאנים אשר לא סמולנסקי. אני מקווה, כי מן התוכן שהרציני וללא כל פירור שים, נוכח הקורא לדעת, איזה ברנש בטלן הוא יצירו של הא' סמולנסקי. כל צעד מצעדיו הוא פשוט, אווילי ואין הדעת סובלתו, ועם כל זה אין הגיבור מודה באוולתו, אלא משתדל לתמוך בקורת על מעשי וזלתו. אך גם בהתעסקות זו הוא מסתבך תמיד, אינו אומר שום דבר מסוים, אינו מסביר כל מאומה. בכלל, אין אנו יודעים את profession de foi (את „האני מאמין“) של הגיבור, איננו יודעים, מהו האידיאל שלו, איננו יודעים את שאיפתו, למה הוא חותר, מהן משאלות-לבו ומשאות-נפשו, מה הדבר שאליו היה נצמד באהבה, ומה אל-נכון היתה כוונתו בספרו לנו את הביאוגרפיה הארוכה והמשעממת שלו.

אך עיקר הסרונותיו של הרומאן הוא שהמחבר לא העלה משהו טיפוסי ולקוח מהווי-החיים, שבכל הרומאן הארוך הזה לא השמיע דבר וחצי דבר שיש בו מן החידוש והוא משלו, וכל הדמויות שעיצב הן עלובות וקטנוניות, ואין בהן כלום מן האופייני והמיוחד, אם אחד מהם הוא נבל, הרי שוב אין בו כל שמץ מן האנושי כלל, אם מישהו אידיאלי, הרי אינו בכלל מעלמא הדין, אלא בן השמיים, — קיצורו של דבר: אלה הן התגלמויות של מידות הטוב והרע, אבל לא אנשים חיים. המחבר, האונס את גיבורו לנדוד על פני עיירות שונות, מאוכלסות יהודים, אינו נותן שום מושג על חייהן של העיירות הללו,

אורח-דבר. הוא מספר סיפורים ידועים לכל על מלמדים, על בחורי ישיבה, על חסידים וצדיקים, על הקהל, ואינו מוסיף ולא כלום מן הטיפוסי והחדש. אתם שומעים את הפזמון הנצחי על בערותם של המלמדים, המלקים את תלמידיהם, על בחורי-ישיבה המספרים בשדין ורוחין וכוחות הטומאה, על חסידים המשבחים ומפארים את צדיקהם, המולכים שולל את ההמון הנבער מדעת, על ראשי קהל העושים, כביכול, בפומבי נשים שנחשדו בפריצות וכיוצא בזה עד אין קץ. בדיבור אחד, המחבר חוזר על כל מה שקרא לפני עידן ועידנים אצל סופרים יהודים ולא יהודים והגיש לפני הקורא הומר שקרא במקום פרי הסתכלותו הוא. מאליו יובן, כי מלבד שעמום לבלי נשוא אי-אפשר להפיק מאומה מן הרומאן של הא' סמולנסקי. אינכם מוצאים ברומאן אפילו דמות אמנותית אחת, אפילו מאורע אחד, מובהק ומסתבר, אפילו תמונה אמנותית אחת, אפילו אישיות אחת טיפוסי, בולטת. הרבה נפשות פועלות מופיעות ברומאן לשווא. אף אחת מהן, חוץ מהגיבור הראשי, אין בה הכרח לגבי הרומאן, וללא שום נזק כלשהו, ואדרבא ברוב תועלת אפשר היה להשמיט למעלה ממחציתו. המאורעות קשורים ביניהם בצורה גסה, מסורבלת, בלתי מתאימה, וכפי הנראה במאמץ גדול מצד המחבר, אין דמות אחת משלימה את חברתה, וכולן משמשות בערבוביה. יתר על כן, השיחות בין הנפשות הפועלות מהלכות שעמום עד לבחילה. הן הקורא כבר ראה דוגמה לשיחות מעין אלה. הן מתנהלות ללא כל הכרח, ללא כל צורך, אך-ורק כדי לכתוב עשרות עמודים שלמים. הא' סמולנסקי, רצה כפי הנראה, לחבר דווקא רומאן בן שלושה חלקים, ולכן עשה מאמץ שאינו בגדר האנושי למלא בכתב כמות נייר מסוימת. אם השיחות מתובלות עוד בפילוסופיה עמוקה ורחשי שירה של המחבר, הרי ממש קשה לתאר משהו יותר משעם ותפל. לא מן המותר יהיה, לדעתי, להביא למשל את הטיראדה הבאה, שהוצאתי בדרך מקרה מן השיחה הראשונה שעלתה לפני.

„...אוי לו להאיש אשר יהגה בפיו את אשר יחשוב בלבו, להאיש אשר יעזו לדבר תועה על המתקדשים המושכים לב העם אחריהם בעבותות מרמה, כי אף אם יצדק כמהש איש האלהים לא תעמוד לו לא צדקתו ולא חכמתו להנצל מרגשת פועלי-און, כי את פושעים ימנה ושמיו יהיה להר-פזת ודראון ואז חייו תלואים לו מנגד, גם ע' בניים ועל בני בניים וגם על משפחתו יכבד עונ', לכן כל שומר נפשו ירחק מהם כי מי הוא זה אשר ערב לבו לגשת לעורר ליתן למען הלה? בו? ובכן נראה צדיקים קבורים והרשעים ישאו

ראש, לא זרע אנוש גט לא שבט אלה עליהם... אשרי האיש אשר רק מפי אחר שמע כל אלה ואל עצמו ובשרו לא נגעה הרעה, הוא יביא לב חכמה בבואו בין אנשים וידע להכיר מעבדיהם, ואם רוח נכון בקרבו יבקש לו אנשים ישרים להתרועע אתם וישמח בחיים, אך אי לו להאמלל אשר בדמי לבבו קנה חכמה ואשר שתי מצה קבעת כוס התרעלה אשר השקוהו אנשי מרמה ותך, לו לא ינעמו עוד החיים, ששון ושמחה ינוסו מפניו, הוא רק חמס יראה, רק שוד ישמע באזניו, כי לא יאמין עוד בבני אנוש, וגם הישר באדם לא זך בעיניו כי לבו יסיתו בשפק, וזכרונות הימים החולפים יקומו כמלאכי זעם לנקור מוח עצמותיו ולהוביש ששון מלבו. כרע העין אשר אוצרות חושך לו יפחד כל היום פן ישקוהו סף רעל למען ירוש אוצרותיו ולכן יאכל לחמו בדאגה מיראה פן מות בו, כן יירא האמלל מרעיו ומיודעיו לגלות סתרי לבבו להם, פן בגוד יבגדו בו. כל התבל ושאוהה כמעון תנים בעיניו והחיים עליו למשא“.

טיראדות כאלה רבות-מספור ברומאן של הא' סמולנסקי, ולמעלה מכוח אנוש הוא לקראן בתשומת-לב, — עם זאת, סבור המחבר בתמי-מותו, כי הוא מביע אמיתות עמוקות, כי קולמוסו זולג פנינים, וכי הכל חייבים לרוות נחת מן המליצה שלו... אם לכל זה נוסיף, כי ברומאן כולו אין רמז לתיאור חיים של אדם תועה, ואין בו, לעצמו של דבר, שום רומאן, שכן הגיבור לא אהב כלל ולא נאהב, — הרי הכינוי שכינה הא' סמולנסקי את היציר שלו „רומאן מקורי“ ייראה לנו כתמימות יתרה. אם הרומאן של הא' סמולנסקי הוא „מקורי“, הרי אמנם רק במובן זה שבו הכל מקורי, החל בשם וסיים בגיבור ובפילוסופיה של המחבר עצמו. הכל בו מקורי עד כדי סכלות ועד כדי שעמום לבלי נשוא. הגיבור שתעה אינו מתנה את תעיותיו, כפי הבטיחה, אלא מרחיב את הדיבור על משגותיהם ומעשיהם של זולתו. כל הנסיבות, שהיו לו למפגע בדרך חייו, לא הוא משמש להן עילה, אלא הן הופיעו על פי שרירות לבו של המחבר, שקם בו הרצון לכסות בכתב תלייתים של נייר. מכל סיפור-הבדים הזה, המשעם ושאיין הדעת סובלתו, אין ללמוד שום מוסר-השכל אלא אם כן זה האומר, שאדם נטול כשרון, בלא חוש אמנותי, חסר טעם אסתטי אינו צריך לקבל על עצמו חיבורו של רומאן ארוך. אם אמנם מוסר-השכל זה הוא בפועל האידיאה הראשית שברומאן של הא' סמולנסקי, הרי המחבר הולכחו באורח מזהיר ועל כך הוא ראוי לשבח גדול.

הרומאן, או, מוטב לומר, ערימת הנייר, הכתוב

על ידי הא' סמולנסקי, יש לו, אגב, כמה מעלות ממש. הן מתמצות בכך, שסגנון המחבר הוא מפורר מאד, וברובו קל מאד. צירוף שתי התכונות האלה, נוכח דלותה וצמצומה של הלשון העברית, הוא מן המשימות הקשות ביותר. הא' סמולנסקי שליטתו בעברית מושלמת, ואין הוא יודע לגביה קושי מהו. השפה העברית העתיקה כאילו נהפכה ברומאן שלו לאחת משפות אירופה התרבותיות ביותר... המעלה השניה ביצירת הא' סמולנסקי מתמצית בדבר היותה חדרה אהבה עמוקה לעם היהודי האומלל. ההוי היהודי ברוסיה מעורר את צערו העמוק של המחבר. המחבר, בתארו את יהודי רוסיה, מתנה צערו על הגבלת זכויותיהם, שהיא הסיבה היחידה למצבם הרוחני והחמרי העלוב, ואי־אפשר שלא להסכים עם הא' סמולנסקי, כי שווי זכויות אורחי מלא יעלה את היהודים מבחינה גופנית ומוסרית, וכי צדדים רבים של ההוי היהודי, צדדים אפלים ממש, לא ייתכנו או. אולם כל זה, כמובן, אין בו חידוש ולכתוב לשם כך רומאן, כדי להגיד אותן אמיתות ידועות, הרי זה, לפחות, דבר מיותר לחלוטין.

אנו פונים — ליצירתו של הא' י. ל. גורדון. שמו של הא' י. ל. גורדון הוא פופולארי מדי בספרות העברית. שיריו ומשלו המפורסמים והמתורגמים הוציאו לו מוניטין, שהוא ראוי להם לחלוטין. הספרות העברית בת־זמננו יודעת מתחרים מעטים לא' גורדון בתורת משורר. הא' גורדון יכול ללא־היסוס להתמודד עם הרבה משוררים מהוללים באירופה מבחינת הביטוי הקולע, הסגנון הפיוטי, ההומור החריף, המופיע לעתים תכופות בשיריו, ולבסוף, מבחינת עמקות המחשבה והדמיון השירי העשיר. אולם הגנה, לפני זמן קצר, ירד הא' גורדון מפארנאסוס השירה ונמצא מנסה כוחותיו בצירוי פרוזה, המתארים כאילו את ההליכות והמהגגים של יהודי רוסיה בזמן הזה. תחת השם „עולם כמנהגו" אומר הא' גורדון להגיש סידרת סיפורים שלמה מן ההוי היהודי, העשויים לתת מושג נאמן פחות או יותר על חייהם ושיאפיותיהם של יהודי רוסיה בימינו. הא' גורדון, בהיותו ללא ספק בעל כשרון פיוטי והומוריסטי, ארודיצייה נרחבת, שכל בריא וחוש־הסתכלות, מסוגל היה בפועל להורים אוויר צח לתוך הספרות העברית ובסיפוריו מחיי המציאות — לשוות לה חשיבות חיונית. על אחת כמה רשאים היינו לצפות לכך מאת משוררנו, כיון שהוא, שלא כדוגמת מחברים עבריים אחרים, מצוי אצל הלשונות האירופיות וההשכלה האירופית אינה וזה לו. אבל, לדאבונו, עלינו להודות, כי טעינו

מרות. המשורר בעל הכשרון נתגלה כבלטריסט גרוע, הסאטיריקן הדק נתגלה ככדחן גס, והוגה הדעות פינה את מקומו ללץ. לא נודמן לנו לקרוא את הסיפור הראשון של „עולם כמנהגו", ולכן לא נדבר בו. אולם אשר לסיפור המונח לפנינו, הרי, בלי לכפור בכמה מעלות שלו, יכולים אנו לומר, ללא־פקוק, כי אינו ראוי לקולמוסו של המחבר.

נושא לסאטירה של הא' גורדון משמשים שוב אותם צדיקים, אשר כל שביכלתו לצרף שתיים שלש מלים כהלכה כותב עליהם. אמנם, הצדיקים הם בחזקת נגע בגוף היהודי, שמן הדין לדבר עליהם בלי הרף, אם רוצים להיפטר מהם. אולם הנחתנו היא, כי דברי־שינה ובידיחות תפלות על הצדיקים עשויים לסייע אך במעט להיפדות מהם. ללעוג לצדיקים לעג־לשמו, ללגלג על חסידיהם אֶרֶץ־קדי לטורר גיחוך אצל הקורא, — הרי זו משימה עלובה ביותר לגבי הסופרים העבריים, המבקשים שדברם יהיה לתועלת. והרי זה הדבר שעושה הא' גורדון, המתבדח ומתקלס בצדיקים ובחסידיהם, מספר עליהם בדיחות ציניות ביותר וסבור תוך כדי כך שבאופן כזה הוא ידביר במידת מה רעה חולה זו... הגנה תמימה! הדרך, שמורה המחבר להיפטר מהצדיקות, היא כה מקורית, שאין בה אלא לעורר צחוק ותמהון. המחבר מספר בפרוטרוט־ייתר על מעשייה־מרמה של שני צדיקים, שנלחמו ביניהם על ההגמוניה ואשר לבסוף התפייסו וביצעו בצוותא תועבות כה רבות, עד ששר־העיר הרשה לעצמו להעניש בפומבי, ואפילו להלקות כמה ממסייעיהם הנכב־דים — וברצותו לגאול את העיירה האהובה עליו ממגפת הצדיקים, מביא המחבר אותו שר־העיר לידי כך, שיעביר את הצדיק לעיר־מגורים אחרת, והוא כל סיומה של הפרשה. אין המחבר רוצה לשער בנפשו, כי גם בעיירה השניה חיים יהודים אומללים, המנוצלים ללא־רחם על־ידי הצדיקים, וכי שר־העיר הוא גורם מבוטל מכדי שיוכל להדביר מחלה כזו, שהשתרשה בחלבם ובדמם של אלפים ואלפים יהודים. אילו גילה גורדון, לפחות, צדדים חדשים כלשהם מן ההוי החסידי, אשר נעלמו מעינם של סופרים אחרים — מילא. אבל המחבר אינו מחדש מאומה לגבי הידוע לכול זה כבר. שוב אותן תחבולות קומיות של הצדיקים כבעלי גס כל יכולים, אותן שיחות סרק עד אין גבול בין חסידי הצדיק, אותה קנאות ואותה אמונת־הבלים של העם החשוך, הרואה בצדיק מתוך בין האדם האלוהים, אותן תמונות של הליכת־בטל ושיכרות תמיד; אותם אמרות חסרות שחר, המשתפכות מפי הצדיק והמתקבלות על ידי החסידים כדברי התגלות ונבואה; אותה

אמונה של נשים עקרות בכוחו של הצדיק לסייע להן במרי־יגונן... בקצרה, הא' גורדון שוב העלה את כל הישג והנדוש, כל שנעשה כבר מוזמן תפל ומאוס, — בתורת משהו חדש ומקורי, כביכול לפניו לא היה איש שכתב על אודות הצדיקים והוא ראשון לגילוי החזיון הזה. אולם מלבד היות כל המסופר על־ידי המחבר מפורסם וידוע, הרי מרבה הא' גורדון גם להפריז ומספר דברים, שאינם מתקבלים על הדעת מעיקרם. ישפוט נא הקורא בעצמו מה מידת ההסתברות בתמונה הבאה.

הדבר מתרחש בחדר ההמתנה של הצדיק. „נחמה אשת זכריה מראדישק באה בשביל בניי!" הוסיף לקרוא הגבאי.

מתוך העדה יצאה אשה כבת עשרים ושמונה בריאה וטובת מראה מעולפת ספירים וכל אבן יקרה מסוכתה ותבוא אל החדר. רגעים אחדים בוששה נחמה בחדר הרב ואחר יצאה ובידה תכריך לבן.

— מה ענך הטוב (הצדיק) [הדגשה זו ושל־אחריה — מאת א. ק.] ומה דבר כך? — מהר אישה לקראתה וישאל את פיה. — אשרנו, מה טוב חלקנו! — קראה המאושרת בעליצות לבה, ועיניה זלגו דמעות. — ומה ענך הטוב? — הוסיף האיש לשאול. — נפקדתי, נפקדתי! — הבטיחתו אשתו בתם לבכה.

— אבל מה דבר כך? ספרי נא לי! — לא דיבר כי מאומה, — ענתה נחמה אחרי שוב רוחה אל קרבה, — כי אם סמך ידו על בטני ויברכני וגם צוה על הפ"ץ ויתן לי את זה. לדברים האלה פתחה את תכריכה ותוציא את מצפוני, והנה מכנסי עור בידה. — אלה הם מכנסי הצדיק שיחיה, שנשא על בשרו, ויצונוי לשאת אותם על בשרי, עד אשר יחנני ה' ויפתח את רחמי.

קול שמה ושרקה נשמע בתוך הנועדים ויתמהו איש אל אחיו. — המאושרת! — נאנחו אחריה כל הנשים, שבאו בשביל בנים.

— וכמה נתת פדיון? — הוסיף האיש לשאול בדרך הסברה.

— כאשר צויתני, — ענתה האשה ותגלים את המטמון אשר נתן לה הצדיק בתכריך בוץ וארגמן ותקשרוהו בקשר של קיימא, — ח"י שטרות בני כ"ה ר"כ לה טוב ברוך הוא וח"י שטרות אדומים מעות רמב"ן.

— טוב מאד, בזול קנית רפואתך; לכי וזכי במקחך" (ע' 29—30).

אולם אלה הם רק בחינת פרחים, והנה גם הפירות. הדבר מתרחש בקהל אנשים רבים, שנתאספו לאירוסין של צעיר פלוני. כל הנשים הקרואות, היושבות בחדר מיוחד, מפצירות בנחמה הנזכרת למעלה, כי תעשה לרצונם של אלוהים ואנשים, ותראה להם את תחתוני הרבי יקרי־הערך. לאחר היסוסים ממושכים נותנת נחמה הסכמתה, יוצאת לחדר מיוחד, פושטת אותם ויוצאת והמכנסים בידיה.

„כל הנשים מסביב התנפלו עליה, כאשר תעשינה הדבורים, ונחמה הרימה את המכנסים הגבה למעלה ותראם לרעותיה פנים ואחור מכפ" תור ועד שרוך נעל בכל דקדוקיהם ופרטיהם. פצו עליה פיהן כל הנשים ועיני רבות מהנה זלגו דמעות מהתענג ומרב חיבה. אז תגש גיסה המגדת ותגע את ראשי אצבעותיה בתחתונים ותשק ידה למו פיה. ראו כל הנשים ותמהרנה לעשות כמוה, ותבואנה כל הנשים אחריה לנשק להם ולהראות „כמה מחבבים הם את התחתונים", ונחמה מחזקת את מכנסייה כנשוא גס הרים מרום ונשא וגבוה מאד ומהם לא תזוע ויהי ידיה אמונה עד תום כל הנשים. בעת ההיא פחד ורחב לבב נחמה ותאמר בלבה: אני ואפסי עוד! ולמי כל חמדת בנות ישראל אם לא אלי ואל מכנסי! — אויה לי! מה זה עשה אלוהים לנו? — קראה פתאים קריאה גדולה ותנתר ממקומה כאיש אשר נשכו נחש" (ע' 94—95).

כל המחזה התפל הזה מסתיים בכך, שקוזאק המופיע פתאם בין באי המשתה, חוטף מידי נחמה את מכנסייה יקרי־הערך ונוטלם לעצמו.

תמונות־שוק מעין אלה אינן מעטות בצירור של הא' גורדון, והוא, כנראה, מתמסר להן בתשוק קה מיוחדת. הוא לוטש לצרכן את כל „שנינות" מוחו המזרחית, משתדל להתבטא בסגנון התלמוד והקבלה, תופעה המצויה לעתים נדירות ביותר בשיחות־חולין של יהודים, ואף זאת רק בין למדנים עוברי־בטל בלים. הא' גורדון, המתיימר לתאר את החיים כמות שהם, ללא כחל וס"ף, אף על פי כך, נותן הוא לגיבוריו לדבר בציטאטין מן המקובלים העתיקים, כאשר הם משוחחים גס יהודיות פשוטות, ואפילו עם שר־העיר. הנה כך שואלת יהודיה אחת מפי חסיד, מדוע אינו רא להתיחד עם אשה בחדר אחד? „מצדיקו של עולם — עונה לה החסיד — דיהב לה רשו למשרי גו צדיקא בהאי עלמא. בערב היא באה לגבי בעלה, ובבקר היא שבה לגבי צדיקא ד'ילמא וכולא ברשותא דבעלה הה"ד וצדיק חונן ו'יתן" (ע' 82). כל הדיבורים האלה חסרי השחר ל"חיים מן ה"זוהר", כפי שמעיר המחבר עצמו.

שרהעיר שואל במקום מסוים: „...אבל למה מהרתם לקבור את המתים בטרם בא הרופא והשופט לדרוש הדבר, כמצוה עלינו בחוקי המדינה. — אסור לנו על פי דתנו להלין את המת, אמר ר' קופיל. — מאן דאקרי אדם ונשמתא נפקית מניה ומית אסיר למיבת ליה בביתא למעבד ליה לינא על ארעא, וכל מאן דעביד לינא להאי גופא קדישא בלא רוחא עביד פגימותא בגופין עילאין (ע' 103). וכל הפיסקה הזאת אף היא לקוחה מאותו ספר הקבלה — „הזוהר“.

כמו כן הרגל לו למחבר לכנות את הנפשות הפועלות שלו, שמתוך החברה הרוסית, בשמות מוזרים. הנה כי כן, כל ניציגי העירונות, המתור ארת על ידי הא' גורדון, נקראים: סקאפורטיה, אוכתינס, אפרוקר, המגימה, סמנגלוף, אנגריון וכדו'. ככל שידוע לנו, שמות כאלה אינם מצויים כלל, ולא מובן לנו, מה טעם ראה המחבר לסרס כך כל שם לא־יהודי. אולם כל אלה הם פרטים פעוטים ומבחינה זאת דבק המחבר בקפידה בתכסיסהם של הסופרים העברים הישנים. הרבה יותר מעציבה העובדה, שהא' גורדון בציוורו לא הסביר ולא כלום, לא נגע בשום צדדי הווי חדשים של החיים היהודיים, צדדים שלא נודעו לפניו, ובעיקר — אין הוא מעלה שום אידיאל, שאליה הוא שואף, ושום השקפות חיוביות שהן בחזקת „אני מאמין“ שלו. ב„עולם כמנהגו“, כבומאן של הא' סמולנסקי, מוצאים אתם המון נפשות פועלות, שיחות בלי סוף, הלצות בלי סוף, וקאלאמבורים מורחיים ללא תכלית, ועדיין נעלם מכם, מה התכלית שבדבר, ומה רוצה המחבר להשמיענו בזה. זאת ועוד: הא' גורדון, כמוהו כרוב הסופרים העברים, אלה הקרויים מתקדמים, נתפש לשגיאה האפיינית להם כולם, אשר עיקרה הוא — הצנתם את כל בני הדור היהודי הישן כנבלים, אידיאליים, קנאים נוראים, המשוללים כל צד זכות, — ולעומת זאת הדור החדש הוא, לפיהם, נהדר, אידיאלי, שוחר עמל, נאצל, ללא כל פגם וסירכא. כל מה שמתייחס לדור היהודי הישן הוא אויל, מגוחך, תפל, משוקץ, — לו כל החדש — נעים, יקר, מלא תבונה. והנה בחיים רואים אנו משהו אחר לגמרי מזה שמתאייש לפנינו הסופרים העברים הכביכול־ליבראליים. לאו דווקא כל הדור היהודי הישן מושחת עד לשד־העצמות, ולאו דווקא כל הדור הצעיר המתקדם הוא כה מושלם והף מחטא, כמחואר. בקרב דור היהודים הישן פוגשים אנו לעתים קרובות אנשים נאורים, אשר אמנם לא קנו שום השכלה אירופית, אולם, מחונכים על ברכי „ספ־רות העברית העשירה, מגלמים הם את א ויאל אהבת הבריות, תוס־לבב, מסירות נפש והם

מתקרבים לטיפוס אדס־המעלה הרבה יותר מרבים מתקדמינו הצעירים. אצל רבים מן העסקנים היהודים הוותיקים — האידיאה של טובת הכלל מפותחת עד כדי כך, שאם הדברים אמורים בענין ציבורי גדול ממש, הם מוכנים ומוזמנים להקריב את כל נפשם וכל מאדם. הם, אמנם, שוגים לעתים קרובות מאד לגבי מידת הפוריות והתועלת האמתית שביזומה ציבורית זו או אחרת, אך צפונים בהם יסודות ציבוריים בריאים, אשר, אם רק יכוונו בתבונה, עשויים הם להצמיח תועלת עצומה. לעומת זאת הדור היהודי הצעיר והמתקדם לקוי בכל החסרונות של המאה המעשית שלנו: אנוכיות קיצונית, בטיחות חומרית, התענגות על היש, שוויון נפש לגבי העתיד, העדר יצר ציבורי, רדיפת תהילה, התייחרות — הנה העיקריים שבמניעי החיים של הדור היהודי הצעיר, שהספיק לטעום טעימת־מה מן ההשכלה האירופית. ואין צורך לומר, שהוא מתנכר ללאומיות היהודית, ואינו רוצה בשום שותפות עם עמו, הסובל מאות שנים כה רבות בגלל האידיאה הלאומית שלו. — אולם תלוש מן הקרקע היהודי עדיין לא הצליח הדור הצעיר להיצמד גם לאידיאלים הכלל־אנושיים, ולכן אינו חי אלא את חייו האינדיווידואליים של עצמו. אין דברינו אמורים, כמובן, ביוצאים־מן־הכלל מוצלחים, שאינם חסרים בקרב הנוער היהודי, — אך הטיפוס הכללי של אלה הקרויים יהודים מתקדמים, מצטיין באותם קווי־אופי דווקא, שאינם שובי־לב כלל. לעומת זאת, הבלטריסטים העברים, בציינם את גיבוריהם מן הדור הצעיר, משווים להם תכונות אידיאליות, שואבים מהם נחת ורוצים להבטיחנה, כי הללו — כליל השלימות; במקום אנשים חיים הם מציגים לפנינו את דימונם שלהם.

לזאת, אין הבלטריסטים שלנו יודעים, במה מתצטות האידיאות והשאיפות של מיטב בני הדור היהודי הצעיר. הבלטריסטים שלנו, הנמנים ברובם, עם אנשי הדור הישן, ושעל־פי איוה מקרה מוצלח נשתחררו מעולו של התלמוד ופירושו — מניחים, כי, קודם כל, התווית היא המלצה לאדם. צעיר אם תהיה לו איוו תווית בצורת דיפלומה, הרי מתחייב מזה אל נכון שיהיה מתקדם. מכיון שהרשות נתנה לו כתב־סמיכות וטבעה גושפנקא של מלכות בדיפלומה, הרי מתחייב מזה, שיהיה המוסמך אדם נהדר, — שאם לא כן, סבורים הם בתמימותם, לא היתה הרשות הטובה־ומיטיבה מעניקה לו אותה תווית. לפיכך רוב הגיבורים „הזוהרים“ אצל הבלטריסטים שלנו הם בהחלט רופאים. סופרינו לא איכפת להם, באיזה דרך קיבל מי שקיבל את התווית, וכיצד הוא משתמש בדיפלומה שלו. — העיקר

הוא שהתווית מצויה, משמע אין להתעמק בעולמו הפנימי של הגיבור, אין צורך לנתח את מעשיו ואותה תווית היא, בעיני המחבר, הטובה שבעור־בות להגינות גיבורו.

גם ב„עולם כמנהגו“, „קֶרן האור היחידה“ ב„מלכות החושך“ היהודית הוא דוקטור בעל אישור מטעם. הנה כי כן מננה המתכבר את גיבורו: „תפוח בין עצי היער“; כלומר איש סגולה וגיבור. לו — כל התכונות הטובות שבעולם: הוא צעיר, יפה, תמיר, חכם, נאצל, גדל לבב, משורר, אמיץ, שנון ונקרא, ודאי וודאי, בשם הפיוטי אלברט. רופא צעיר הוא רוח־החיים בחברה הרוסית הגבוהה שבעיירה: שר־העיר לא יעשה כלי־מאומה בלעדיו, ראש־האצילים לוקח מפיו עצה בכל, השופט מעריצו, המפקח על בית־הספר המחוזי אהבו אהבת־נפש, — בדיבור אחד: הוא אהוב על הכל ומצליח בכל דרכיו, הכל מחלמיים מידי, הברכה שרויה בכל מעשיו, ובלעדיו לא יקום דבר. בשביל גיבור שכזה מן הדין שתהיה גם גיבורה אידיאלית. הא' גורדון דאג גם לכך. באותה עיר יהודית קיימת „שושנה בין החוחים“, ושושנה זו, האלמנה היהודית שרה, אשר אינה נופלת במעלות השלימות שלה מאלברט. היא צעירה ויפה, תמירה, חכמה, נאצלת, גדלת־לבב, יצור פיוטי, ענוגה, היא שרה ומנגנת להפליא, יודעת נימוסי אצילים, ובהגישה מרקחת לאורחים, הרי אינה שוכחת אף את המפיות הזעירות, כפי שמוסר לנו על כך, במיוחד, הא' גורדון. הגיבור, כמובן, מתאהב בגיבורה, הגיבורה בגיבור, ולאחר מכושלים מסוימים (אגב, בלתי חשובים) הם באים בברית־הנשואין. הווג המאוהב הוא מיותר לחלוטין בסיפור, אך כיצד ייתכן להגיש ציור, ויהיה זה מן ההווי היהודי, בלי פרשה רומאנטית, — נו, אכן דאג המחבר לחלק מהווי זה שבכל סיפור. מהציור „עולם כמנהגו“ אין להסיק לגבי האידיאל של הגיבור, האמנם מקננות בלבו אידיאות, כלום עשוי הוא לעמוד עליהן בכל מרצו ואם יש לו עוד משאת־נפש, מלבד ריפוי חולים ושירת רומאנסים, לכבוד אהובתו, לאור הירח. אלברט — תווית לו, הוא רופא; נמצא, כי אין להוסיף ולתבוע ממנו כל מאומה.

באין יכולת לעמוד על כל דמות שבסיפור בנפרד, ומתוך הנחה, כי הדבר גם מיותר בהחלט, נעיר לסיכום, כי מבחינה אמנותית אין „עולם כמנהגו“ עשוי לעמוד בפני הבקורת כל עיקר. אין זה ציור מוגמר, אחיד אחידות פנימית, שבו כל חלק מתאים לשלמות, אלא שורה של תמונות

ללא תכלית, לעתים טיפוסיות ומקוריות למדי, אולם לרוב שטחיות לחלוטין, ריקות ואף נטולות קשר של עלילה ביניהן. כל פרק לחוד עשוי לשמש אסקיז נפרד, והוא קשור עם זולתו קשר מאונס, גם לפרקים מתהדר המחבר בהומור מובהק וסארקאזם, לעתים תכופות מוצאים אנו ביטויים ואיפיונים קולעים אל המטרה, אולם הציור בכללו משעמם, ואך בקושי אתה מעכלו. סגנון המחבר מנומר במאמרות מן התלמוד ומן הקבלה, דבר שיש בו להוסיף ולהכביד על קריאת הסיפור. נוסף על כך המחבר, כאילו מתהדר בניבים וביטויים קשים, הנמצאים לעתים נדירות בתנ"ך ומשמעותם טרם נודעה לכל.

לא מן המתור הוא להפנות את תשומת לב הקורא גם אל צד מבדה כמובא בזה. כל הדמויות, שאינן נמנות עם הלאומיות היהודית והמתוארות על ידי הא' גורדון, מתוארות מראשית צעדיהן מתוך חיבה מיוחדת ואיוו יראת־כבוד. החל באיספראווניק [שר משטרה] וכלה בראש האצילים, השופט, מפקח בית־הספר, שר־הצבא המחוזי וכו' — כולם כמעט כליל השלמות, כולם נאצלים, רחבי לב, נאורים, וכן — והוא תמוה מכל — כולם אוהבי ישראל בלבב שלם ודורשי טובתם. קשה להאמין, כי גיבורים אנושי־חסד כאלה ימצאו בחבל המערבי, אשר בו, כידוע, השלטונות הנמוכים אינם מחבבים את היהודים כלל וכלל, והוא מקום התרחשות המאורעות, המרוארים על ידי הא' גורדון. עד כמה הומאניים ושוחרי־צדק הם גיבורים אלה אפשר לשפוט לפי המקרה דלהלן, המובא על ידי המחבר עצמו. בעיירה נפלה קטטה. כמה חסידים שיכורים נתכתשו עם קאזאקים ופצעו קשה אחד מהם. שר־העיר תפס ברחוב עד עשרה משפט צבאי ודגם לעונש תוך 24 שעות לפני משפט צבאי ודגם לעונש מלקות־בפומבי, בדומה לפרשעי פשעים פלייליים המורים. הא' גורדון אינו שולל את המעשה הנתעב הזה של שר־העיר, אלא, אדרבא, מצדיקו לחלוטין ואפילו נמצא מלגלג. בהיותו נמשך אחרי לגלוגו, מספר המחבר בציניות על פרטי מהלך ההלקאה ומתקלס בצעקות המופים, אשר נשמעו (כלומר הצעקות) כאלו בבית פרטי אחד, בו נתאסף ציבור גדול. צידוק כזה של שרירות־לב מצד איוה שר־העיר, המעניש בפומבי בגלל קטטה, כבעד מעשה רצח, והתקלסות מעין זו בקרבנות אומללים של מצב־דברים מעצבי לשעבר — אינם לכבודו של סופר, המתימר בהפצת השכלה.

ס־פטרבורג.